

І. Ляшенко, к.пед.н., доцент, доцент кафедри гуманітарних дисциплін Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ

Про стан та шляхи вдосконалення методики та форм проведення індивідуальної роботи зі студентами

У статті наведено стан індивідуальної роботи студентів у вищих навчальних закладах, шляхи підвищення ефективності проведення індивідуальної та самостійної роботи, можливі форми та методи проведення роботи.

Ключові слова: форми і методи, самостійна робота, індивідуальна робота, типологія студентів.

Постановка проблеми. У зв'язку з реформуванням системи вищої освіти в Україні в якості головного ставиться завдання створення умов для оволодіння випускниками вищих навчальних закладів уміннями самостійної, творчої науково-практичної діяльності. Основним результатом діяльності освітнього закладу повинна стати не система знань, умінь і навичок як така, а розвиток спроможності самостійно здобувати знання, вміння навчатися самому.

Отже, можна стверджувати, що на сьогодні настав якісно новий етап розвитку самостійної роботи студентів, у якому "... ми повинні переорієнтувати навчальний процес на формування в студентів бажання й уміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації [1], "адже кращого методу навчання ... ніхто не придумав ще з часів Сократа" [2]. До речі, відомо, що у вищих закладах освіти більшості західних країн, саме самостійна робота студентів є основою навчання. За даними ЮНЕСКО, частка самостійної роботи студентів у США перевищує 65% [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні сторони проблеми самостійної навчальної роботи, у яких: наголошується на ролі викладача в організації самостійної навчальної

діяльності студентів (Л.Я. Зоріна, Л.В. Кондрашова, М.М. Скаткін, В.О. Сластьонін, Л.Ф. Спирін та ін.); самостійна робота розглядається як: один з ефективних методів підвищення пізнавальної активності (А.М. Алексюк, Б. Єсіпов, В.А. Козаков, О.Г. Мороз, П.І. Підкасистий та ін.); метод навчання (Ю.К. Бабанський, М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович, І.Я. Лернер та ін.); один з напрямів індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів (В.П. Беспалько, А.М. Матюшкін, Н.Ф. Тализіна та ін.). Значна увага приділяється управлінню самостійною пізнавальною діяльністю студентів (В.І. Бондар, Т.В. Габай, Є.І. Машбиць та ін.); підкреслюється важливість навчання студентів умінням і навичкам самоосвітньої діяльності (О.О. Абдулліна, А.К. Громцева, В.О. Якунін та ін.); розглядаються питання розвитку самостійної пізнавальної діяльності (Н.А. Половнікова, Є.М. Шиянов, Г.І. Щукіна та ін.).

Мета статті. Отже, соціальна значущість і недостатня теоретична розробленість проблеми зумовили вибір теми цієї статті, мета якої: розкрити стан та засоби вдосконалення методів та форм проведення самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Згідно з метою було поставлено **завдання**: на підставі аналізу існуючих наукових підходів визначити сутність, особливості й форми самостійної роботи студентів; розкрити найбільш ефективні форми самостійної роботи.

Виклад основного матеріалу. Самостійна та індивідуальна робота студентів – важлива складова ефективної підготовки фахівців будь-якого освітньо-кваліфікаційного рівня та будь-якої спеціальності.

Індивідуальна робота проводиться з окремими студентами з метою підвищення рівня їх підготовки та розкриття потенційних творчих здібностей. Цей вид занять організовується за окремим графіком з урахуванням індивідуального навчального плану студента.

Форми, види, обсяг, методи проведення індивідуальних навчальних занять, форми й методи поточного і підсумкового контролю визначаються індивідуальним навчальним планом студента.

У методичному положенні про організацію навчального процесу у Харківському національному університеті внутрішніх справ з урахуванням вимог кредитно-модульної системи зазначено форми самостійної та індивідуальної роботи, а саме: виконання домашніх завдань, ведення конспектів першоджерел та робочих

зошитів, виконання розрахункових завдань, підготовка рефератів, наукових робіт, публікацій, розроблення спеціальних технічних пристроїв і приладів, моделей, комп'ютерних програм, виступи на наукових конференціях, семінарах та інше.

Індивідуальна робота призначена для більш поглибленого вивчення найбільш важливих питань курсу. Вони додатково опрацьовуються слухачами, що окремо зацікавилися курсом. Викладачем надаються відповідні додаткові індивідуальні консультації, що розширюють професійний світогляд.

Реферат – одна з основних форм самостійної роботи студента. Мета реферату – закріплення та поглиблення теоретичних і практичних знань, отриманих студентом в процесі вивчення окремих тем.

Написання реферату дає можливість студенту навчитися самостійно працювати з різними інформаційними джерелами, інтерпретувати матеріали періодичної літератури, глибше вивчати основні проблеми та особливості дисциплін.

Консультація (лат. *consultatio* — звертання за порадою) — форма навчального заняття, що передбачає надання студентам потрібної допомоги у засвоєнні теоретичних знань і виробленні практичних умінь і навичок шляхом відповіді викладача на конкретні запитання або пояснення окремих теоретичних положень чи аспектів їх практичного застосування. За спрямованістю вона має скеровуватися на допомогу студентам в оволодінні методологією теми чи розділу, а також методами самостійної навчальної роботи. Кількість годин на консультації визначається навчальними планами й індивідуальними планами викладачів. Консультації проводять викладачі, які читають відповідний навчальний курс, за графіком, що встановлює кафедра за погодженням з деканатами. Викладачі можуть надавати консультації групам студентів або окремим студентам.

Важливе місце в організації навчальної роботи студентів належить колоквіуму. Колоквіум (лат. *colloquium* — розмова, бесіда) — це вид навчальної роботи, що передбачає з'ясування рівня засвоєння студентами знань, оволодіння вміннями й навичками з окремої теми чи розділу. На колоквіум викладач запрошує позанавчальний час групу студентів і в процесі співбесіди з'ясовує рівень засвоєння матеріалу. Це дає змогу вносити корективи в лекційний курс і практичні заняття.

У практику навчальної роботи вищих навчальних закладів поступово впроваджується тьюторський вид роботи зі студентами. Тьютор (лат. *tutor*, англ. *tutor*

— спостерігаю, піклуюсь) — це педагог-наставник, опікун, який керує невеликою групою студентів, допомагає їм у навчанні, стежить за їхньою навчальною діяльністю, керує професійною підготовкою. Тьюторські заняття виникли в коледжах та університетах Великої Британії (Оксфордському, Кембриджському) і в університетах США (Гарвардському, Брістольському).

У вітчизняних вищих навчальних закладах система тьюторства застосовується мало. Вона практикується здебільшого у консерваторіях, театральних ВНЗ, де професійна підготовка з основної спеціальності (вокал, режисура) здійснюється під керівництвом конкретного викладача впродовж усього періоду навчання. У ході приєднання національної системи освіти до Болонського процесу, входження в європейський освітній простір система тьюторства широко застосовуватиметься у вищій школі.

Переважає більшість тих, хто вступає до вищого навчального закладу, володіє методами і прийомами на недостатньо високому рівні, не завжди знає всі можливі засоби здійснення самостійної пізнавальної діяльності. Їм доводиться засвоювати нові елементи культури і технології розумової праці. Без навичок самостійної роботи, без стійкого прагнення до постійного поповнення, оновлення і вдосконалення знань у процесі самостійної роботи навчання у вищому закладі освіти значно уповільнюється або зовсім унеможлиблюється. У процесі самостійної пізнавальної діяльності студент має навчитися виділяти пізнавальне завдання, добирати способи їх розв'язання, виконувати операції самоконтролю за грамотністю розв'язання поставлених завдань, удосконалювати методи реалізації творчих знань. Формування умінь і навичок самостійної роботи студентів може протікати як на свідомій, так і на інтуїтивній основі. У першому випадку вихідною базою для правильної організації діяльності слугує усвідомлене розуміння цілей, завдань, форм, методів роботи, свідомий контроль за її процесом і результатами. У другому випадку переважає недостатнє розуміння, дія звичок, які сформувалися під впливом механічних повторень. [4].

У дослідженні В.М. Рогінського виділено чотири типи самостійної роботи за дидактичною метою. Перший тип спрямований на формування у студентів умінь виявити у зовнішньому плані те, що від них вимагається, на основі заданого їм алгоритму діяльності та посилань на цю діяльність, які містять умови завдання. Пізнавальна діяльність студентів полягає у тому, щоб пізнати об'єкт певної галузі

знань при повторному сприйманні інформації про нього або дій з ним. Як самостійну роботу цього типу найчастіше використовують домашні завдання, що передбачають опрацювання підручника, конспекту лекцій тощо. Спільним для самостійних робіт першого типу є те, що всі завдання, а також сам спосіб їх виконання повинен бути представлений безпосередньо у самому завданні або у відповідній інструкції. Другий тип передбачає формування знань-копій і знань, що дозволяють розв'язувати типові завдання. Пізнавальна діяльність студентів при цьому полягає у відтворенні і частковому реконструюванні, зміні структури і змісту засвоєної раніше навчальної інформації. Це передбачає необхідність здійснення аналізу певного об'єкту, різних шляхів виконання завдання, визначення найбільш доцільних з них або послідовного визначення логічно розташованих способів його розв'язання. До самостійних робіт такого характеру можна віднести певні етапи проведення лабораторних і практичних занять, підготовки курсових робіт, а також спеціально підготовлені домашні завдання з приписом алгоритмічного характеру. Характерна особливість робіт цього типу полягає в тому, що при визначенні завдання для самостійної роботи необхідно обґрунтувати її мету, та завдання, шляхи їх розв'язання, методи їх досягнення. Третій тип спрямований на формування у студентів знань, що є основою для розв'язання нетипових задач. Пізнавальна діяльність студентів при виконанні таких завдань полягає у накопиченні і прояву у зовнішньому плані нового для них досвіду діяльності на базі раніше засвоєного формалізованого типу шляхом перенесення знань, умінь і навичок в інші умови діяльності. Виконання завдання цього типу передбачає пошук, формулювання і реалізацію мети і завдань розв'язання визначеної проблеми, що завжди виходить за межі минулого формалізованого досвіду і вимагають від студентів варіювання умов діяльності, розгляду засвоєної раніше навчальної інформації під новим кутом зору та використання її у нетипових ситуаціях. Самостійні роботи третього типу повинні висувати вимоги аналізу незнайомих навчальних ситуацій і генерування суб'єктивно нової інформації. Типовими для самостійної роботи третього типу є курсові, кваліфікаційні і дипломні роботи. Четвертий тип передбачає створення передумов для творчої діяльності студентів. Їх пізнавальна діяльність при виконанні цих робіт полягає у глибокому проникненні в суть об'єкту, що вивчається, встановленні нових зв'язків і стосунків, необхідних для обґрунтування нових проблем, ідей, генерування нової інформації.

Цей тип самостійних робіт реалізується, як правило, при виконанні завдань науково-дослідного характеру, включаючи курсові, кваліфікаційні і дипломні роботи [5].

При досить широкій варіації методик та форм індивідуальної роботи у вищому навчальному закладі можна констатувати, що вони не мають перспективи для ефективного самостійного та індивідуального вивчення дисципліни студентами. Слід брати до уваги низьку вмотивованість студентів, соціальний прошарок – молодь, яка часто ще не визначилась з цілями навчання і подальшими перспективами, інтенсивність завантаження програмними компонентами у навчанні. Отже, ті види діяльності, які виносяться на чисте індивідуальне вивчення, не є досить ефективними і мотивуючими до подальшого навчання.

Індивідуальні додаткові заняття в позааудиторний час часто не обмежені і, як правило, налічують дуже низьку відвідуваність. Практика свідчить, що ті студенти, які вмотивовані на навчання, більше відвідують індивідуальні додаткові позааудиторні заняття з викладачем, але вони також успішно засвоюють навчальний матеріал з практичних, семінарських, лекційних занять, здібні до успішної самостійної і індивідуальної роботи інших видів, користування бібліотечними фондами, засвоєння матеріалів з медійного оточення тощо. Студенти ж, які не встигають, мають досить ефемерну мотивацію до навчання, не намагаються працювати додатково у своїй самостійній та індивідуальній роботі. Як правило, це студенти, які не володіють навичками організації навчального процесу, не схильні до системної роботи, часто відволікаються на безглузде витрачання часу у соціальних мережах, гру в комп'ютерні ігри, слухання музики тощо. Отже, інтернет – одне з найбільш зручних та багатьма студентами улюблених форм індивідуальної роботи. Без інтернету навряд чи сьогодні виріс би високоосвічений, з міцним запасом знань фахівець, не соприкоснувшись з інтернетом в студентські роки. Робота з комп'ютером, зокрема вихід в інтернет, дає можливість студенту не тільки збагатити себе всевозрастаючими знаннями, але і відшліфувати те, що з якихось непередбачених обставин не було можливим в повному обсязі досягнути той чи інший навчальний матеріал в минулому. Не секрет, що інтернет не тільки здатний запропонувати студенту різноманіття текстових документів, але і разом з ними може запропонувати спеціальні музичні, радіо- і телесеанси з того чи іншого розділу різних

дисциплін. Нова інформація з інтернету не тільки освіжає знання у студента, але і збагачує його можливості в оволодінні нових навичок.

Вивчивши досвід викладачі з різних дисциплін, можна констатувати, що у подальшій індивідуальній роботі зі студентами безумовно є перспективним їх залучення до використання мультимедійних програм, інтернет ресурсів тощо як для демонстрації перед великою аудиторією, так і в індивідуальному порядку. Такі програми зможуть забезпечити наочність викладання навчального матеріалу навіть при відсутності реального демонстраційного обладнання.

Позитивний досвід взаємодії студентів з викладачами сприяє більшій контрольованості навчального процесу. Наразі є перспективною така форма самостійної діяльності студентів як індивідуальні домашні завдання, які можуть виконуватись студентами у вигляді комп'ютерних лабораторних робіт або інших видів презентацій. Кращі студентські роботи доцільно використовувати надалі як навчальні засоби.

Вдалим прикладом використання комп'ютерних та інтернетних засобів у навчальному процесі проходять заняття с іноземної мови за професійним спрямуванням (німецька). Рівень студентів, які навчаються у цій групі, досить низький і вмотивованість до навчання нестабільна. Але в роботі з освітнім німецьким інтерактивним сайтом усі студенти продемонстрували зацікавленість, дух змагання, достатньо високу ефективність виконання вправ.

З досвіду викладання можна навести приклад, що студенти більш охоче виконують індивідуальні презентації в комп'ютерних програмах, ніж написання рефератів.

Але поряд з широким спектром методів та форм індивідуальної роботи існує проблема чистоти її виконання.

При проведенні індивідуальної роботи із присутністю викладача слід не дозволяти студентам ніяких консультацій, обговорень між собою, демонстрації один одному результатів своєї роботи. Проте часто індивідуальна робота проводиться з невеличкими групами студентів, де обговорення серед студентів заохочується – це полегшує і мотивує індивідуальну роботу. У такому разі обговорення слід проводити відкрито, але студенти мають бути все ж відповідальними за індивідуальність

виконання роботи, ідентичні фрази, речення, параграфи не повинні використатися водночас двома або більше студентами [6].

Найкращим способом є у такому разі дозволити студентам обговорити завдання разом, але виконати його індивідуально, не дозволяючи ділитися електронними файлами, електронною поштою, носіями тощо.

Як інші форми індивідуальної роботи зі студентами можна назвати такі:

"Написання за одну хвилину" - ефективний метод для перевірки успішності студента, і в розумінні матеріалу і в реагуванні на навчальний матеріал. Студентів просять взяти чистий аркуш паперу, ставлять питання (або конкретне або відкрите), і дають їм одну-дві хвилини на відповідь. Питання можуть бути: "Як було засновано Кирило-Мефодіївське братство?", "Що таке "науковий реалізм"?" і так далі. Ще добре ставити питання в цю хвилину "Що було головним сьогодні в аудиторному матеріалі?» Це покаже, наскільки студенти оволоділи презентованим матеріалом.

Також варіацією такої роботи можуть бути більш тривалі опитування з розкриттям термінів, вивчених в аудиторній роботі, висвітлювання позитивних або незрозумілих моментів за заняття.

Іншими формами індивідуальної роботи є афективні (емоційні) реакції студентів на пройдений матеріал, більш поглиблене обговорення і реакція на матеріал курсу або призначення таких питань як домашнє завдання. З таким підходом (особливо, якщо елементи призначені для домашнього завдання), ви можете задавати більш складні питання, такі, як: "Чи вважаєте ви, що детермінізм є правильним, або те, що у людей є свобода волі? Поясніть вашу відповідь.", або "Як ви думаєте, Доктор Кеворкян мав для своїх дій моральне право? Що б Джон Стюарт Мілль мав сказати у тому випадку?" і так далі.

Також до форм індивідуальної роботи в активному засвоєнні матеріалу є проведення вікторин, відповідь на презентацію викладача або іншого студента - студентів просять написати абзац, який починається з: «я був здивований, що ... я дізнався, що ... цікаво, про ...» Це дозволяє їм задуматися про те, що вони фактично взяли з презентованого матеріалу. Це також допомагає студентам зрозуміти, що активність для них була розроблена більш, ніж просто розвага [7].

Висновки. Підсумовуючи виклад матеріалу у статті, можна сказати, що самостійна та індивідуальна робота студентів у ВНЗ потребують достатньої мотивації

самих студентів до навчання. Найкращі результати самостійної та індивідуальної роботи можна отримати при варіації методів та форм її проведення, застосування новітніх методик викладання та високий рівень самостійності, творчої обізнаності при виконанні завдань. Подальші дослідження мають бути у диференціації та деталізації завдань для самостійної та індивідуальної роботи студентів.

Список використаних джерел

1. Кремень В.Г . Доповідь на II Всеукраїнському з'їзді працівників освіти / В.Г. Кремень. – К. : Освіта , 2001. – 11 с.
2. Левський Т. Вища освіта стане доступнішою / Т. Левський [Електронний ресурс] Урядовий портал: Соціальна політика. – Режим доступу: [//http://www.kmu.gov.ua/control/public/article?art_id](http://www.kmu.gov.ua/control/public/article?art_id).
3. Кларин М .В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках / М .В. Кларин. – М.: Арена, 1994. – 223 с.; 13 с.
4. Король В. М. Управління самостійною та індивідуальною роботою студентів протягом навчання у ВНЗ // Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки. Вип. 120, Черкаси: вид-во Черкаського університету, 2008. – С. 98-105.
5. Рогинский В. М. Азбука педагогического труда. – М.: Педагогика, 1990.
6. Hume, K., & Odom, S. (2007). Effects of an individual work system on the independent functioning of students with autism. *Journal of Autism & Developmental Disorders*, 37, 1166-1180.
7. Richard M. Felder, Rebecca Brent. Active learning: an introduction. - <http://www4.ncsu.edu/unity/lockers/users/f/felder/public/Papers/ALpaper%28ASQ%29.pdf>.

Ляшенко И.В. Про состояние и способы совершенствования методики и форм проведения индивидуальной работы со студентами.

В статье приведено состояние индивидуальной работы студентов в высших учебных заведениях, пути повышения эффективности проведения индивидуальной и самостоятельной работы, возможные формы и методы проведения работы.

Ключевые слова: форми и методы, самостоятельная работа, индивидуальная работа, типология студентов.

Liashenko I.V. The state and the ways of methods and forms of individual work with students improvement.

The state of individual work of students in the universities is considered in the article. The ways of increasing the efficiency of individual and self-oriented work realization, possible forms and methods of work are highlighted.

Key words: forms and methods, individual work, self-oriented work, typology of students.

Ляшенко, І. Про стан і способи вдосконалення методики і форм проведення індивідуальної роботи зі студентами [Текст] / І. Ляшенко // Народна освіта: електронне наукове фахове видання. - 2012. - Вип. 1(16). – Режим доступу: www.narodnaosvita.kiev.ua/Narodna_osvita/vupysku/16/statti/lyashenko.htm